

EL SENTIT DE L'ÉSSER HUMÀ

Francesc Cònsola

Aquest article té com a objectiu el plantejament que fa la cosmovisió d'Occident sobre la recerca del sentit de l'existència. Aquesta aproximació estarà feta des de l'antropologia filosòfica utilitzant altres ciències o sabers com són la teologia, la filosofia crítica de la ciència, la paleoantropologia i les anomenades ciències neopositives com són la biologia molecular i les diferents físiques.

32

"I quan vinga aquella hora de temença
en què s'acluin aquells ulls humans,
obriu-me'n, Senyor, uns altres de més grans
per contemplar la vostra faç immensa.
Sia'm la mort una major naixença!".

Joan Maragall

1. El problema de l'ORIGEN i EVOLUCIÓ de l'ésser humà: Del problema al misteri

L'home, des que és home, s'ha plantejat què és. L'home ha tingut, té i tindrà sempre la pretensió d'esbrinar el que és. A partir d'aquí s'atrevirà a fer afirmacions sobre la veritat de la realitat. Només quan l'home sàpiga respondre a aquestes qüestions podrà respondre amb certesa les preguntes que tant l'atabalen, les preguntes pel sentit de la seva existència. Sovint l'home fa afirmacions de manera gratuïta. Inconscientment partim de definicions, idees de l'home, percepcions de la realitat... no explicitades ni criticades, i a partir d'aquí tenim l'arrogància d'afirmar que allò que nosaltres hem afirmat és la veritat de la realitat.

Però l'home vol saber quina és la veritat, què és la mort... amb un únic fi: calmar les seves angoixes, trobar el seu sentit.

Per poder arribar a la **veritat**, l'home ha emprat l'instrument del qual ha disposat segons cada època de la història, però el que és cert és que no ha pogut esbrinar-ho. L'eina que ha utilitzat aquest segle XX ha estat la ciència (idea positivista-neopositivista), però l'ésser humà s'ha trobat amb una nova contradicció: que els avenços científicotècnics-tecnològics, que han estat molts i molt importants, semblen portar-lo a una autodestrucció. L'home ha destruït boscos, rius, mars, la capa d'ozó, l'efecte hivernacle...; les distàncies entre els països del primer món en lloc de minvar segueixen augmentant fins a límits insospitables, ha aparegut un quart món, els homes del primer món entren en depressions profundes provocades pel problema del sentit...

L'home, davant de moltes grans definicions i realitats, se segueix preguntant què és ell, quin sentit té la seva existència, la necessitat de ser feliç, i què té a veure això amb el món i els altres i l'Altre¹.

És el mateix ésser humà el que es pregunta què és ell. Per a respondre aquesta pregunta, ha hagut d'anar a l'origen per trobar les claus que, segons ell, el portaran a esbrinar què és. I ha anat a l'origen.

Però, la nova qüestió ara és la següent: l'home, quan ha anat a l'origen, ho ha fet des d'una posició neutra, objectiva, sense contaminació cosmovisional², sense prejudicis? Pot l'ésser humà anar sense prejudicis o visió cosmovisional a veure l'origen? La resposta és **NO**; l'home queda lligat al seu cercle hermenèutic³. La realitat és vista des de les cosmovisions. Cada cosmovisió té uns axiomes, comprensions (precomprensions) de la realitat; cada ésser

¹ Gevaert, J. (1974; 8ª ed., 1991). *El problema del hombre*. Salamanca: Sigueme. P. 21-24. Gevaert en aquest llibre ens planteja una antropologia filosòfica que es fonamenta en una concepció de l'home com a **subjecte personal**, que pren consciència del que és amb la relació amb la natura, amb els altres i l'Altre, i que és pregunta pel sentit de l'existència.

Frankl, Viktor E. (1946; 16 ed. cast., 1994). *El hombre en busca de sentido*. Barcelona. Herder.

Frankl, a través de la seva experiència en un camp de concentració, ens presenta un home que es defineix, primer i bàsicament, com un recercador de sentit.

² Cosmovisió: visió del cosmos. Cada cultura, subcultura... té una precomprensió (esdevé comprensió quan la cultura és capaç de fer un argument raonat) del que és la vida, l'existència, l'home, la història...

³ De la mà de pensadors com Gadamer i Heidegger, el concepte cercle hermenèutic pren força. El cercle hermenèutic (interpretatiu) ens vol indicar que tota cosmovisió parteix d'uns punts de referència axiomàtics que ens donen la possibilitat d'interpretar i, per tant, de comprendre el món. Cada cosmovisió és un cercle hermenèutic.

humà s'aproxima a la realitat, a l'origen, a la veritat... des de les seves definicions prèvies de realitat, origen, veritat, home, història... Per tant, **hi ha tants orígens com cosmovisions** i aquells que arriben als orígens tenen la pretensió de discutir amb la resta quin és el més neutre o objectiu de tots sense adonar-se que en realitat totes les seves veritats estan contaminades. Pot algun ésser humà, pot alguna cosmovisió, contenir tota la veritat o saber quina part de les seves afirmacions ho és? Només aquell que la tingués podria judicar els altres des de la neutralitat i l'objectivitat.

Queda clar que l'ésser humà va a la recerca de l'origen amb les eines de la seva pròpia cosmovisió. La imparcialitat esdevé impossible. Metafísicament (i tot queda sostingut per la metafísica, una o altra), la resposta a qualsevol pregunta no és demostrable.

Ara, des de la ciència neopositiva, se'ns proposa un canvi de conceptes. Les ciències, davant de la impossibilitat d'arribar a la veritat, proclamen que la seva funció és la utilitat. Per exemple, si reduïm la veritat de la realitat a allò que és útil, la pregunta és: què entenem per útil? Segons cada visió cosmovisional la resposta és diferent. Per exemple, és útil l'energia atòmica? Cada persona pot racionalitzar la seva resposta, sigui negativa o positiva. La utilitat esdevé un instrument en mans d'un poder o ètica o raça determinada. L'ésser humà es converteix en un recercador de veritat, tot i sabent les dificultats que això suposa (el relativisme). Per això, l'ésser humà continuarà anant a l'origen.

Si anem a la història, veiem que, en el segle XIX, Hegel va divinitzar l'home i li va confegir la possibilitat d'arribar a la veritat en la història (concepte historicitat). El segle XIX i el XX s'han caracteritzat per la recerca del final (de la història). Paraules com evolució, progrés...(cap a on? Cap a millor, la veritat, la justícia...) són les paraules clau d'aquests dos segles. Al final de la història s'esperava, s'anhelava, trobar tot allò que abans s'havia projectat a l'inici i aquí està present tota la metafísica judeocristiana: inici i final lligats per un Déu amorós. Aquesta metafísica és la que guiarà la metafísica dialèctica de les mans dels grans pensadors com Hegel, Marx... i després l'antimetafísica positivista i neopositivista que, tot i negant la metafísica, ens parlaran de progrés i humanitat.

Al final d'aquest segle XX, tot això es posa en dubte. La idea de progrés és fortament qüestionada des de la postmodernitat⁴. La

⁴ Postmodernitat és un terme que vol designar l'acabament de la modernitat. En aquesta fase es pretén rebutjar tots els punts de referència de la modernitat (metafísica de la modernitat) com poden ser els conceptes d'humanisme, persona, veritat...

postmodernitat, a l'igual que la darrera modernitat⁵, s'adonen que els ideals de progrés referits als ideals humanistes⁶ de justícia, igualtat, llibertat i dignitat no es compleixen, i que un dels principals responsables que això passi és la cosmovisió que així ho predica (la cosmovisió d'Occident).

Avui dia, en començar el segle XX, veiem que l'home no és Déu, que és un ésser limitat. Les falses seguretats en forma de promeses del segle XIX. L'home viu l'aventura primigènia de la vida. Ara tornem a saber que no sabem res, que no tenim seguretats, que tota afirmació és paradigmàtica. L'home torna a estar nu davant de la realitat. Torna a tenir el problema d'esbrinar què és ell. La fe en què la ciència donaria respostes ja ha començat a trencar-se. No som déus. Hem de pensar i decidir, fer afirmacions que només se sostenen en nosaltres mateixos, en la fe. Construïm l'aventura de viure.

De tot això es desprèn que tot pensament o concepte és antropològic. Hi ha qui pretén que pot assolir la veritat partint de la realitat, però, si l'home forma part de la realitat, si s'hi troba incrustat, pot discernir la veritat d'aquesta? (pot la creatura explicar el

Aquesta negació de la metafísica ha de ser acceptada sense dolor ni enyorança ja que estava fonamentada en una il·lusió-impossibilitat: la que ens donaven les cosmovisions de la Magna Grècia i la del judeocristianisme.

J.F. Lyotard (1987). *La postmodernidad explicada a los niños*. Gedisa. Barcelona. P. 93.

"El 'post' de postmoderno no significa un movimiento de *come back*, de *flask back*, de *feed back*, es decir, de repetición, sino un proceso a manera de 'ana', un proceso de análisis, de anámnesis, de anagogia y de anamorfosis, que elabora un 'olvido inicial'".

L'home, per a aquest corrent de pensament, ha oblidat que ha oblidat el seu fonament ("olvido inicial") i podria ser, com diria el mateix Lyotard en el mateix llibre, un "nus de comunicacions".

⁵ La darrera modernitat es defineix com la darrera fase de la modernitat. En aquesta fase, encara que d'una manera molt crítica, es volen salvar els conceptes de la modernitat: persona, humanisme, dignitat, veritat...

⁶ J.L. Ruiz de la Peña (1983). *Las nuevas antropologías*. Un reto a la teología. Sal Terrae. Santander. P. 204

J.L. Ruiz de la Peña ens indica quins són els punts referencials per a la comprensió de l'humanisme:

- L'home és i ha de ser el centre del món. És l'ésser més important i digne de la realitat.
- Per tant, els conceptes de "persona" o "subjecte" són els més importants en qualsevol explicació o projecte que puguem proporcionar al món.
- L'home es distingeix qualitativament de la natura. Procedeix d'aquesta, però no és un ésser com els altres, té dimensions que no poden ser reduïdes a allò que entenem per natural.
- Té una dignitat absoluta. És un fi en si mateix i, per tant, no potser convertit en mitjà o instrument per a res.
- Ell és el protagonista de la història per mitjà de la seva llibertat i és així com construeix el seu destí col·lectiu. (Paràfrasi del llibre)

seu creador?) Alguns pensen (algunes cosmovisions) que l'ésser humà està empeltat del seu creador, o que participa de la veritat i, per tant, l'ésser humà no es pot reduir a la realitat; d'aquí es pot resoldre que sí que la pot definir (l'home en aquest cas esdevindria Déu). En aquest darrer cas, Ell és qui crea el món; per tant, Ell és fora de qualsevol cosmovisió i tots els qui participen d'aquesta creuen que són fora de tot prejudici i van "nets" de qualsevol contaminació a buscar la veritat.

El problema de la **veritat** és el veritable problema antropològic. Si l'home pot o no assolir la veritat és la pregunta per excel·lència que aquest s'ha fet al llarg de tota la seva història, històries. I si no podem aspirar a assolir-la, l'ésser humà es pot quedar amb un relativisme orientat per allò que li és **útil**. Però la pregunta sempre esdevé, impertinent; i allò que és **útil**, ho és des de quina cosmovisió?

En definitiva, hem passat de la confiança de poder resoldre un problema, resoldre la pregunta pel que som, a entendre el problema com a misteri, és a dir, ens hem retrobat amb l'admiració de la nostra grandesa i limitació. L'home s'ha de confrontar amb una realitat que constantment esdevé misteriosa i se li escapa.

2. La recerca de l'origen en la història d'Occident

Tanmateix, per a poder entendre tot això, haurem de veure primer què som nosaltres. L'ésser humà d'Occident és sobretot i bàsicament, encara que n'hi ha d'altres⁷, la confluència de dues grans macrocosmovisions:

1. La clàssica, la de la Magna Grècia amb els seus triomfadors: Plató i Aristòtil.
2. La judeocristiana. També amb la gran influència de sant Agustí i sant Tomàs.

Totes dues conflueixen en un punt de la història d'Occident i generen el que s'ha anomenat Occident. Cadascuna d'aquestes macrocosmovisions té uns triomfadors que la defineixen durant un període de la història (això suposa que també hi ha uns perdedors, el pensament dels quals serà relegat o llençat a la paperera, en definitiva, menystingut. Després haurem d'anar a buscar-lo per poder recuperar-lo).

⁷ Tota la influencia de l'Imperi Romà i dels pobles centreeuropeus com els germanòfils...

Podríem dir que hi ha dues fases en la història d'Occident en què es van elaborant diferents síntesis entre aquestes macrocosmovisions i els triomfadors de cada una d'elles en un moment determinat de la seva història. Aquestes són⁸:

1. La primera fase o cosmovisió estàtica. Podríem dir que la seva comprensió durarà fins al segle XIX i està definida per les comprensions cosmovisionals del cristianisme triomfant explicades amb la filosofia platònica-aristotèlica⁹. Això suposa entendre l'origen tal com el descriu la Bíblia (perquè aquesta és la interpretació triomfant durant tots aquests segles, i no s'admet que la Bíblia pugui contenir gèneres literaris i que els 12 primers capítols puguin ser compresos com a mites no científics). Però, a més, la comprensió d'aquestes veritats bíbliques ho seran des del platonisme i aristotelisme¹⁰. Això vol dir que la seva comprensió serà estàtica (món de les idees, la veritat queda definida per la seva immutabilitat). Fins al segle XIX, les traduccions de la Bíblia que s'utilitzen són les de la LXX (traduccions al grec koiné)¹¹ que fa que el dinamisme que per definició conté la llengua hebrea es perdi per una llengua més essencialista-estàtica que és el grec¹². Per exemple, la resposta de Déu a Moisès a Ex 3,14 segons aquesta traducció és "jo sóc el que sóc" i això equival a dir que Déu és l'ésser o essència immutable¹³. Avui s'admetria una traducció més dinàmica més pròpia de la cosmovisió hebrea: "jo sóc el que seré" (futur).

⁸ Seguirem bàsicament S.E. Toulmin (1977), *La comprensión humana*. Alianza. Madrid.

⁹ St Agustí i St Tomas.

¹⁰ Carl Von Linné (1707-1778) anuncià la seva teoria fixista basant-se en el principi aristotèlic de la immutabilitat de les espècies, negant que aquestes puguin canviar en el temps.

¹¹ Traduccions realitzades per 70 savis de l'època S. III-II-I aC. Es tradueixen els textos hebreus al grec.

¹² En hebreu el verb ésser es declina en passat i futur. Amb els filòsofs grecs, a partir de Parmènides el verb ésser defineix les característiques de la metafísica.

¹³ La mutabilitat de les coses proclama que han estat creades per Déu del no-res (sense una matèria eterna com deia Plató). Però encara que la creació és temporal (en el sentit que el temps ha estat creat en el món i no el món en el temps), la immutabilitat divina exigeix que l'acció creadora no s'hagi desplegat a través del temps. En la ment divina (és a dir, en el Verb o Logos) hi ha les idees o els models arquetípics de totes les coses possibles. Déu ha creat el món per la seva paraula i en un sol instant (*simul*) i ha dipositat en la matèria els gèrmens (*rationes seminales* dels estoics) de tots els éssers futurs, els quals apareixeran en el moment volgut per Déu.

Per tant, podríem dir que l'origen serà creat per un Creador (Déu)¹⁴ i que ho farà del no-res i tal com ho explica Gn 1,1-2,4¹⁵ (aportació de la macrocosmovisió judeocristiana) i d'una manera estàtica, no hi haurà moviment (evolució). Déu ho va crear tot en el dia que li pertocava i això creat no ha sofert cap modificació.

2. La segona fase o cosmovisió dinàmica-evolucionista. Comença a imposar-se amb la revolució hegeliana (que afectarà d'una manera força important la comprensió dels segles XIX i XX). El món serà comprès a partir d'ara com un dinamisme. Hegel, amb estudis de teologia i filosofia, introdueix un concepte (que ja estava present en la filosofia de la Magna Grècia i la judeocristiana) que s'anomena dialèctica i que comporta la idea que la història avança progressivament fins al seu final (Déu o la perfecció en el món de les idees platònic), la plenitud, la justícia, l'harmonia entre l'home i la naturalesa... Aquesta nova manera d'entendre la història s'anomena historicitat (a la Bíblia es pot observar el concepte d'Història de Salvació que tindria aquesta comprensió, un poble que camina vers el seu final i que aquest és precisament la seva salvació: Déu).

Aquesta nova manera d'entendre les coses prepararà el terreny al que s'ha anomenat evolució. Aquesta cosmovisió evolucionista s'ha mantingut fins ara, no sense crítics ferotges i tampoc tothom l'ha entès de la mateixa manera.

¹⁴ Triomfant les tesis creacionistes judeocristianes sobre les de la Magna Grècia. Els filòsofs grecs parlen de preexistència, generació i no de creació.

¹⁵ Gn 1,1-2,4 ...

¹⁶ En conjunt, la tendència positivista reuneix les característiques següents:

- Pren com a **model la ciència (nou model de racionalitat: la científica)**, i Comte declara que s'inspira en Bacon, Galileu i Descartes.

- El mètode que es reconeix com a científic a finals del XIX i bona part del XX és l'**inductiu**. Ara és reconeix com a mètode científic per als neopositivistes l'**hipotètic-deductiu**.

- Pretén mantenir-se en el terreny dels fets; però per "fet" entén, no tant les dades immediates dels sentits, sinó les relacions entre aquestes dades, és a dir, les lleis científiques (hi ha aquí certa incongruència: les lleis ja no són "fets" sinó generalitzacions sobre fets).

- Es rebutja com a incognoscible tot el que estigui més enllà dels fets: negació de la metafísica i **postura, en general agnòstica** (el terme "agnosticisme" va ser creat el 1869 per Thomas Huxley).

- Es fa de la ciència la **guia única de la humanitat** i es confia en un **progrés** indefinit (ideals adoptats de la Il·lustració); però cal notar que, llavors, el valor de la ciència queda subordinat a aquests ideals humanitaris (funció pràctica del saber) i que la mateixa ciència es relativitza històricament (relativisme del saber).

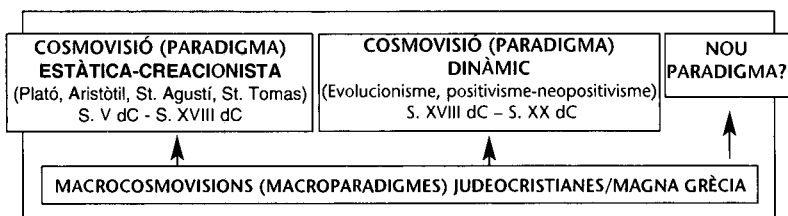
- Des del punt de vista moral, el positivisme defensa postures utilitaristes; des del punt de vista sociopolític, representa una ideologia burgesa conservadora (a pesar de la creença en el progrés) i, de vegades, escassament democràtica.

L'altre element que jugarà, en aquesta segona fase, un paper molt important és l'entrada en acció del positivisme¹⁶ (finals del segle XIX). Aquest corrent ideològic sosté que l'única raó vàlida és la ciència (tal com l'entenien ells), i aquesta, per poder veure la realitat d'una manera neutra i objectiva, s'ha de despullar de tota metafísica que la contamina impeditint aquesta neutralitat. Per tant, l'evolucionisme originari, totalment metafísic (utilitza el concepte finalitat: platònic-aristotèlic-judeocristià), haurà de conviure amb el concepte ciència (positivista i neopositivista), que nega tota comprensió metafísica escudant-se en conceptes com atzar i necessitat o verificació (com si aquests no ho fossin, de metafísics!)¹⁷.

En quedar lligada l'Església a una comprensió de les coses, l'estètica, amb alguns dels seus grans representants com sant Agustí, sant Tomàs i després tota l'escolàstica, i entendre els orígens d'una manera literal i amb la ciència aristotèlica, fa que les noves afirmacions (les evolucionistes) entrin en contradicció amb el que l'Església entén (en aquell moment) com a veritats fonamentals de la fe (com Déu va crear el món...). I això fa que la religió, entesa d'aquesta manera, entri en conflicte amb l'evolucionisme. Tot i que aquest neix d'homes creients (Hegel, Darwin...) i teòlegs que desenvolupen tesis evolucionistes¹⁸, l'Església no se sent còmoda amb aquests nous paradigmes.

¹⁷ Per exemple, a partir de les acaballes del segle XIX, la idea de Déu (per als primers positivistes era clarament metafísica) no es pot utilitzar com a causa de cap efecte. Si algú la utilitza, serà rebaixat a pur especulador, no serà considerat científic. Hem de recordar que el gran Newton, al segle XVIII, inventor de la teoria de la gravitació universal, veient que els seus càlculs resolien que els planetes caiguessin de la seva òrbita, i el que era evident (per observació empírica) és que no ho feien, va comentar: "Déu els sosté uns moments perquè aquests s'estabilitzin". Aquesta intervenció divina (metafísica) salvava, no només els planetes, sinó també la teoria newtoniana.

¹⁸ Teilhard de Chardin (1881-1955) elabora una cosmovisió en la qual l'univers es presenta com una totalitat que té sentit i valor com a realitat sencera i sense divisions. És un organisme on l'energia, en transformar-se, posa en comunicació tots els seus elements, i forma així una complicada xarxa, un sistema unificat. L'evolució, plantejada així, no seria simplement una teoria biològica, sinó una concepció global aplicada a l'univers sencer. La vida, la ment, la consciència, l'esperit, etc. no són elements afegits que s'hagin anat superposant l'un darrere l'altre. Tot ja era present en la matèria, des de sempre, esperant el moment oportú per emergir. Així, amb el temps, el món s'ha anat desenvolupant sempre a la recerca del seu objectiu. L'esperit, covant-se en la matèria còsmica, és el que va procurant-se la pròpia manifestació en la consciència que hi ha en la humanitat. Déu ho regeix tot; ell és l'alfa i l'omega (el principi i la fi).

Després d'aquestes dues fases i al començament del segle XXI, l'home s'ha tornat molt crític davant de tots els seus instruments (teologies, filosofies i les ciències). L'home es descobreix limitat i descobreix que és un animal metafísic i, per tant, tota observació empírica ja estarà contaminada d'una aposta cosmovisional (es veu la realitat tal com jo la precomprend)¹⁹. Així, fins al segle XIX, tota observació estava precompresa des d'una cosmovisió (puzzle-trencaclosques) creacionista-estàtica (que respon al triomf, en la confrontació entre el judeocristianisme i la Magna Grècia, d'una filosofia platònica-aristotèlica amb una determinada manera d'entendre la Bíblia [literalitat de la creació...])²⁰. I a partir del segle XIX, la revolució en el coneixement suposa el canvi de cosmovisió (puzzle) que ens permetrà veure la realitat d'una altra manera. Així, l'observació estarà, ara, precompresa des d'una cosmovisió evolucionista-dinàmica (que respon al triomf, en la confrontació entre el judeocristianisme i la Magna Grècia, d'una filosofia dialèctica com la d'Anaximandre i Hegel, una manera concreta d'entendre la Bíblia, més dinàmica (Història de Salvació... Jo seré aquell que aniré sent...), que es concretaria en el terreny de la zoologia amb pensadors com Darwin, Lamarck... amb pretensions científiques neopositivistes. Tot allò que no encaixi en aquestes cosmovisions en els períodes respectius de la història serà rebutjat o no entès²¹.

¹⁹ Cercle hermenèutic (interpretatiu-comprensiu): és el cercle de conceptes axiomàtics que ens donaran la possibilitat d'interpretar i comprendre el món. Cada cosmovisió és un cercle hermenèutic.

²⁰ La filosofia de la Magna Grècia no pot quedar reduïda a Plató i Aristòtil, a l'igual que la cosmovisió judeocristiana tampoc ho pot quedar a la interpretació literal de la Bíblia, ni a la interpretació aristotèlica d'aquesta ni de qualsevol altra.

²¹ Imaginem-nos que vivim al segle XII i fem la pregunta següent: que donà voltes, la Terra o el Sol? Aquesta és la pregunta que he fet als meus tres fills quan eren petits i que també faré al quart quan sigui una mica més gran. Per tota resposta, els uns i els altres em diran que el Sol. El perquè és evident: la seva resposta està fonamentada en l'observació empírica i aquesta ens fa veure que el sol surt per l'est i es pon per l'oest, per tant, el que es mou és el Sol (1r paradigma). Avui, després de

T. Kuhn²² ens explica com es produeix un canvi de paradigma. El paradigma inicial entra en crisi. Això vol dir que, amb els axiomes precomprensius que el mateix paradigma proposa²³, les observacions empíriques comencen a fallar. Podríem dir que el paradigma es critica a ell mateix. Però, com no hi ha una altra teoria precomprensiva, seguim funcionant amb el que tenim, **tot i sabent que no descriu la realitat tal com és**. En aquests moments apareixen uns revolucionaris atrevits que (s'han canviat les ulleres) afirmaran que els axiomes d'inici són uns altres i s'enfrontaran amb el paradigma anterior, tot i podent demostrar ben poca cosa del seu. I això anirà succeint amb tots els paradigmes que l'ésser humà proposi.

Bé, això és el que succeeix amb el primer paradigma, estàtic, i això és el que ha començat a succeir amb el segon paradigma, el paradigma dinàmic o evolucionista. Els paradigmes primer i segon no són uniformes, cada un d'ells acull una multitud de divergèn-

Copèrnic i Galileu, si féssim la pregunta a un occidental ens contestaria, amb tota certesa, que és la Terra la que es belluga, però la majoria no sabrien per què (farien referència a una demostració científica que no sabrien ben bé d'explicar) (2n paradigma). Aquest segon paradigma està fonamentat, també, en l'observació empírica: Galileu tenia altres punts de referència observacionals (s'havia canviat les ulleres); mirava les estrelles a la nit amb uns prismàtics, que avui anomenariem de fira, i va observar que era la Terra la que es bellugava (això va ser una revolució religiosa i, per tant, cultural, ja que l'Església s'havia casat amb una manera concreta, aristotèlica, de veure la realitat). Avui, qualsevol persona, mínimament instruída, ens afirmaria que tot l'univers està en moviment i que els moviments de la Terra i el Sol són relatius (3r paradigma), però el moviment de l'univers pot ésser de moltes maneres i això produeix multitud de nous paradigmes. I si el moviment de l'univers estigués regit per un eix que passés pel planeta Terra (com s'ha plantejat actualment en una de les nombroses teories científiques que existeixen), no tornaria a donar voltes el Sol vers la Terra?

²² T. Kuhn (1962, XV ed. 1992). *La estructura de las revoluciones científicas*. Fondo de Cultura Económica. Madrid.

Aquest autor, historiador de la ciència des de la perspectiva de la filosofia crítica de la ciència, utilitza la paraula **paradigma**. La paraula paradigma ha quedat circumscrita als contextos de les ciències. Nosaltres hem utilitzat anteriorment la paraula **cosmovisió**, que té un context propi que és el filosòfic. El que diu Kuhn dels paradigmes es pot aplicar al concepte cosmovisió; les utilitzarem, doncs, com a sinònim.

²³ Axiomes són veritats evidents en un moment determinat de la història, però que no es poden demostrar. És a dir, se sostenen per ells mateixos i l'evidència.

²⁴ En els dos segles d'existència, la paraula antimetafísica ha observat diverses correccions. Des de només indicar l'exclusió de Déu com a causa per a tota teoria científica, passant per adonar-se que Occident està fonamentat en una manera concreta d'entendre aquest Déu i que les mateixes paraules progrés, unitat en la veritat (una única veritat), dignitat, justícia, llibertat, igualtat..., el mateix concepte persona ja participen d'aquesta metafísica. I al final, aquest home d'Occident s'ha adonat que tota afirmació és metafísica (sigui quina sigui, participarà d'una o una altra metafísica).

cies. Així, podem trobar, dins del primer paradigma, diverses maneres d'explicar, d'una manera creacionista i estàtica, l'origen del món; i dins del segon, també podem trobar distintes maneres d'explicar, d'una manera evolucionista-dinàmica-antimetàfísica²⁴, l'origen de tot. Les coses es compliquen quan sorgeix explicitada una teoria creacionista-evolucionista²⁵. I dic explicitada ja que en totes les teories evolucionistes hi ha d'una manera implícita aquesta qüestió sota la forma de la finalitat (és finalística l'evolució? Quin és el seu fi? La perfecció? No són l'atzar i la necessitat dues maneres metafísiques de parlar sobre aquesta finalitat? La teoria del Big Bang exclou el creacionisme o més aviat el faria possible, encara que la seva explicació quedaria reduïda a física).

2.1. Noms per a una teoria de l'evolució

Així, doncs, Occident és el producte de moltes cultures (macrocosmovisions), però, sobretot d'aquestes dues :

- MACROCOSMOVISIÓ DE LA MAGNA GRÈCIA
- MACROCOSMOVISIÓ JUDEOCRISTIANA

Fins al segle XVIII, el triomf de la confrontació d'aquestes dues macrocosmovisions és la cosmovisió estàtica. A partir del segle XIX, les coses canvien; ara serà la cosmovisió dinàmica o evolucionista la que s'imposarà.

Ara farem un intent de refer el trencaclosques d'aquest segon paradigma, l'anomenat paradigma evolucionista.

- HEGEL (1770-1831). (El 1807 publica la seva fenomenologia)²⁶. Aporta, des del món de la filosofia, els punts de referència axiomàtics que ens permetran entendre la realitat d'una manera dinàmica.
- LAMARCK (1744-1829). (El 1809 publica la seva filosofia zoolò-

creta d'entendre aquest Déu i que les mateixes paraules progrés, unitat en la veritat (una única veritat), dignitat, justícia, llibertat, igualtat..., el mateix concepte persona ja participen d'aquesta metafísica. I al final, aquest home d'Occident s'ha adonat que tota afirmació és metafísica (sigui quina sigui, participarà d'una o una altra metafísica).

²⁵ Theilard de Chardin (vegeu la nota 18)

²⁶ Hegel introdueix el concepte historicitat. Aquest concepte vol designar una manera concreta d'entendre la història. La història s'entendrà a partir d'ara d'una manera dinàmica i la dialèctica serà el seu motor. Per a Hegel, la història tindrà una finalitat: la construcció de Déu a partir dels homes (que ja som Déu) aquí a la Terra. Dit d'una altra manera, la immanència de la transcendència.

La història és en mans dels homes (participem de Déu) i aquests la portaran fins a la seva realització final, plenitud, veritat, perfecció... La història té una **finalitat** (teleològica i també, en Hegel, teològica).

gica). Des de la zoologia, s'assumiran els punts de referència dinàmics. Ell postula dues tesis:

1. *Ús i desús*: Un clar exemple seria el de la girafa. Aquesta tenia el coll més curt que en l'actualitat, però, a causa de l'arribada d'un període glacial, la seva alimentació va quedar reduïda a les fulles dels arbres, i va haver d'esforçar-se per poder sobreviure. Amb motiu d'aquest esforç, el seu coll s'anava estirant. La descendència ja naixia amb el coll més llarg.

Un altre exemple seria el dels queixals del seny. Sembla que, en els humans, acabaran desapareixent per manca d'ús.

2. *Aquestes característiques adquirides passen per herència als fills.*

3. *Existeix una força interior que d'alguna manera dirigeix els canvis.* (Aquí podem observar amb molta claredat la qüestió metafísica sobre la finalitat de l'evolució. Ja hem indicat abans que la nova metodologia impedeix parlar de Déu com a causa de res. Lamarck parlarà, doncs, d'una força interior.

• **DARWIN** (El 1858 publica l'origen de les espècies). En aquesta obra postula els principis següents:

1. *El món dels éssers vius és canviant i no és estàtic.*

2. *Aquests canvis es produeixen a través d'un procés gradual i continu, sense salts o canvis bruscos.*

3. *Venim tots d'un avantpassat comú.*

4. *El mecanisme del canvi és la selecció natural. Els més adaptats al medi són els que sobreviuen i les seves característiques hereditàries són les que prevalen, perquè els altres són morts.*

Al final de la seva vida, Darwin admet que els caràcters adquirits en vida passen a les generacions posteriors. Darwin nega aquesta força interior de què parlava Lamarck.

• **SPENCER**. Reconverteix les teories darwinistes a la política. Els homes complets, forts, viuen, i està bé que visquin; els dèbils moren, i està bé que morin, perquè no podem anar en contra de la naturalesa. S'estan preparant ja, a mitjan del segle XIX, les grans tesis liberals, neoliberals i capitalistes.

• **NÄGELI** (1817-1891). Parla d'una **força interior psicoquímica** que dirigeix l'evolució. Tornem a observar aquí com apareix la qüestió finalística (metafísica) camuflada darrere d'una metodologia científica. Nägeli reprèn les conviccions lamarckistes sobre la qüestió de la força interior. Aquesta teoria s'anomena **ortogènesi**.

• **MENDEL** (1866). Monjo de la segona meitat del segle XIX. Els seus estudis sobre les lleis de l'Herència van ser desqualificats per la seva cosmovisió religiosa. Ell era monjo. Els prejudicis van fer que no l'escoltessin perquè el consideraven alienat.

Mendel descobreix les lleis que fonamentaran més tard una nova disciplina: la genètica. Ell havia enviat els seus resultats a Nägeli, però aquest no s'adonà de la seva importància²⁷.

- **WEISMANN** (1834-1914). Nega la influència de l'ambient en l'evolució i la noció d'herència dels caràcters adquirits (se situa en contra de Darwin i Lamarck). Els canvis es produeixen per la reproducció sexual. El canvi ve de dintre.

- **DE WRIES** (1848-1935). Introdueix l'evolució per salts o mutacions i, per tant, nega el que afirmava Darwin, que l'evolució es produïa de forma gradual i contínua. Per exemple, ell observa el registre fòssil i veu que apareixen mandíbules carnívores, omnívores i herbívores. D'això extrau la conclusió que no hi ha passos intermedis entre els uns i els altres. Perquè, de què serviria una mandíbula que fos intermèdia?, es pregunta De Wries.

Amb aquests pensadors, l'evolucionisme de finals de segle XIX deixa una sèrie de qüestions plantejades al XX: Per quines raons sorgeixen les variacions? De quina manera es transfereixen en la reproducció? Aquestes preguntes, i d'altres, les haurà de respondre la nova disciplina que acaba de sorgir: la genètica.

- **FLEMMING** (1843-1905). Va utilitzar una substància colorant (la cromàtica) i va descobrir que en l'interior del nucli de la cèl·lula hi havia objectes filiformes, els cromosomes, i va veure que en el moment crucial de la divisió de la cèl·lula (mitosi) cada cromosoma produïa una còpia de si mateix (1982).

- **BENEDEN** (1846-1919). Va demostrar que hi ha una quantitat fixa i constant de cromosomes en cada espècie animal o vegetal; les cèl·lules de l'home en contenen 46, repartits en 23 parells (cada un dels dos cromosomes que constitueixen un parell de cromosomes procedeixen respectivament del pare i de la mare). A més,

²⁷ Mendel va creuar i fecundar artificialment una varietat alta i una altra de baixa de pèsols, i va obtenir llavors que produïen només plantes altes. Aquestes, autofecundades, produïen plantes altes i baixes amb una proporció de 3 a 1. D'una quarta part de les plantes baixes així obtingudes només naixien plantes baixes, mentre que dels tres quarts de les plantes altes, una part (el 25% del total de la segona generació) només donava plantes altes, mentre que el 50% restant donava origen, en reproduir-se, a un 75% de plantes altes i a un 25% de plantes baixes. Aquesta és la **primera llei de Mendel**: la llei de la segregació. Si es creuen plantes o animals que difereixen en més d'un parell de caràcters, aquests es tornaran a combinar de totes les maneres possibles. Aquesta és la segona llei de Mendel: la llei de la independència. Així, per exemple, si creuem pèsols de llavor groga i llisa amb pèsols de llavors verda i rugosa, en la primera generació s'obtinran plantes amb llavors que presenten els dos caràcters dominants, per exemple, groc i llis. En la segona generació, obtenim quatre tipus d'individus que manifesten les quatre combinacions possibles, dues ja produïdes en el creuament i unes altres dues: groc-llis, groc-rugós, verd-llis, i verd-rugós.

Beneden va descobrir que en la formació de les cèl·lules sexuals (l'òvul i l'espermatozoide) la divisió dels cromosomes, per formar la nova cèl·lula, no sofria cap desdoblament.

• **SUTTON** (1876-1916). En aquest moment, tornen a descobrir-se les lleis de Mendel. És en aquest moment que tots aquests estudis sobre els cromosomes s'il·luminen i tota una sèrie de descobriments anteriors (abans rebutjats per incompresos, ja que no s'ubicaven en el nou paradigma) s'integren en el nou marc (nou paradigma-puzzle) i així adquireixen racionalitat i coherència. L'encarregat de fer tot això va ser Sutton, que el 1902 va assenyalar que els cromosomes es comporten com els factors hereditaris de Mendel: cada cèl·lula posseeix una quantitat fixa de parells de cromosomes i cada un d'aquests transmet la capacitat de determinar caràcters físics d'una o altra cèl·lula. En cada parell de cromosomes del nou organisme, n'hi ha un que procedeix del pare, a través de l'espermatozoide, i l'altre, de la mare, a través de l'òvul. Aquesta nova combinació de cromosomes que té lloc en cada generació tendeix a posar de manifest els caràcters recessius que s'havien vist oblidats per un caràcter dominant. Les combinacions sempre noves produeixen aquelles variacions de caràcters que més tard seran aprofitades per la selecció natural.

• **MORGAN** (1866-1945). Va mostrar que a l'interior dels cromosomes es troben els gens. Aquests es poden concebre com a partícules materials que tenen la grandària d'una gran molècula de proteïna, i que constitueixen el patrimoni hereditari de l'individu²⁸. "Són capaços de reproduir-se conservant la seva pròpia individualitat, la seva pròpia independència amb respecte als altres gens i, per tant, la capacitat de recombinar-se de totes les maneres possibles, així com la capacitat de donar origen als caràcters que representen" (G. Montalenti).

• **MULLER** (1927). Publicarà un nou descobriment: bombardejant amb raig X les gàmetes (els espermatozoides i els òvuls dels animals, els grans de pol·len i els òvuls de les plantes) s'obté un gran percentatge de mutacions. Aquest descobriment va ser d'una gran importància perquè va obrir el camí a noves investigacions referents al procés de mutacions i a la naturalesa i estructura del gen.

²⁸ Morgan va treballar sobre la *Drosophila Melanogastr*, insecte que posseeix només 4 parells de cromosomes i que es desenvolupa des de l'òvul fins a l'estat adult en només 12 dies. La recerca sobre aquest insecte li van revelar que els trets que s'heretaven junts a vegades se separaven. Morgan va interpretar aquest fet en el sentit que el cromosoma que contenia els gens s'havia dividit entre les posicions determinants d'aquells trets, i més tard s'havia unit a un fragment similar procedent d'un altre cromosoma dividit.

Abans de la II Guerra Mundial, la genètica havia arribat a establir que:

1. Els gens representaven els caràcters hereditaris.
2. Els gens estan localitzats en els cromosomes i assumeixen un ordre lineal.
3. Els cromosomes són constants, en quantitat i qualitat, per a cada una de les espècies.
4. Aquestes estructures són constants, però, això no obstant, resulten susceptibles de variacions.
5. Aquestes variacions, les mutacions, es divideixen en tres categories (G. Montalenti)
 - Gèniques, constituïdes pel pas d'un únic gen a un estat d'al·lel;
 - Cromosòmiques, variacions estructurals d'un únic cromosoma, amb la variació consegüent de l'ordre lineal dels gens;
 - Mutacions genèriques, variacions en la quantitat de cromosomes, que en certes condicions i amb unes limitacions determinades també són possibles.

Al mateix temps, la **biologia molecular** s'havia anat desenvolupant²⁹, i el pas següent cap endavant serà el descobriment del codi genètic, que porta l'anàlisi a l'interior mateix del gen. Tot això serveix com a prova del gran esforç humà per a capturar entre les xarxes de la nova raó (nou paradigma, el dinàmic-evolucionista) la vida i el seu desenvolupament. S'ha de dir, però, que si la teoria de l'evolució és un intent de comprendre la història de la vida, un altre problema inevitable –i que també posseeix serioses implicacions filosòfiques– era i seguirà sent l'origen de la vida. En definitiva, continua l'antiga controvèrsia sobre la generació espontània: la vida prové de la matèria o bé *omne vivum e vivo*? Avui se sap que cap organisme, a partir dels bacteris, neix per generació espontània. És cert que el descobriment dels virus filtrables (ultra-virus) va semblar constituir un pas important cap a la biogènesi. No obstant això, atès que aquests virus són paràsits, no és possible considerar-los com a origen de la vida, ja que pressuposen l'existència d'organismes més complexos, les cèl·lules de les quals són paràsits. Més interessant resulta la proposta realitzada per H.

²⁹ La biologia molecular és una branca de la biològica que tracta d'extreure, en els seus inicis com a ciència, les lleis que regulen la transmissió de l'herència estudiant el comportament de molècules com l'ADN i l'ARN.

³⁰ L. Margulis i D. Saga (1997). *Què és la vida?*. Proa S.A. Barcelona. Sobretot p. 73-85
R.E. Dickerson. Novembre 1978. (núm. 26). *La evolución química y el origen de la vida. Investigación y Ciencia*. P. 14-52

C. Urey (1952) i experimentada per S. Miller (1953), referent a la formació de compostos orgànics complexos, per exemple els aminoàcids, que són les molècules fonamentals de les proteïnes, i aquestes constitueixen els elements bàsics del protoplasma. Miller va sotmetre durant diversos dies una mescla d'aigua, hidrogen, metà i amoníac a una guspira elèctrica provinent d'un corrent d'alta freqüència, i va obtenir molècules complexes, per exemple, aminoàcids, urea, etc. Com és evident, aquest experiment no és suficient per a decidir la qüestió de l'origen de la vida. El problema continua obert.

- **AVERY.** (1877-1955). Va aconseguir proves que els trets hereditaris es transmetien des d'una cèl·lula bacteriana a una altra a través de l'àcid desoxiribonucleic (ADN). Les macromolècules d'ADN són polímers constituïts per residus d'àcid fosfòric, d'un sucre –desoxiribosa– i de bases azoïques, guanina, citosina i timina.

- ...³¹

2.2. La problemàtica de l'origen de l'home des del paradigma evolucionista³²

Si assumim la teoria de l'evolució, en les seves diverses manifestacions, per explicar l'aparició de l'home (entre d'altres coses perquè hem estat formats majoritàriament en ella), haurem d'anar a la paleoantropologia i a la biologia molecular.

- Des de la paleoantropologia, des dels principals antropòlegs (Wite, Aguirre, Leakey, Simons...), s'havia arribat a un consens sobre l'elaboració d'un arbre evolutiu. Aquesta primera tesi datava la bifurcació que, per un costat, ens donaria orangutan, ximpanzé i goril·la, i per l'altre, homo sapiens-sapiens, fa uns 28.000.000 d'anys.

Una segona tesi va avançar la data d'aquesta bifurcació als 12.000.000. Aquesta quedaria sostinguda per les petites diferències cranials entre sivapithecus i ramapithecus.

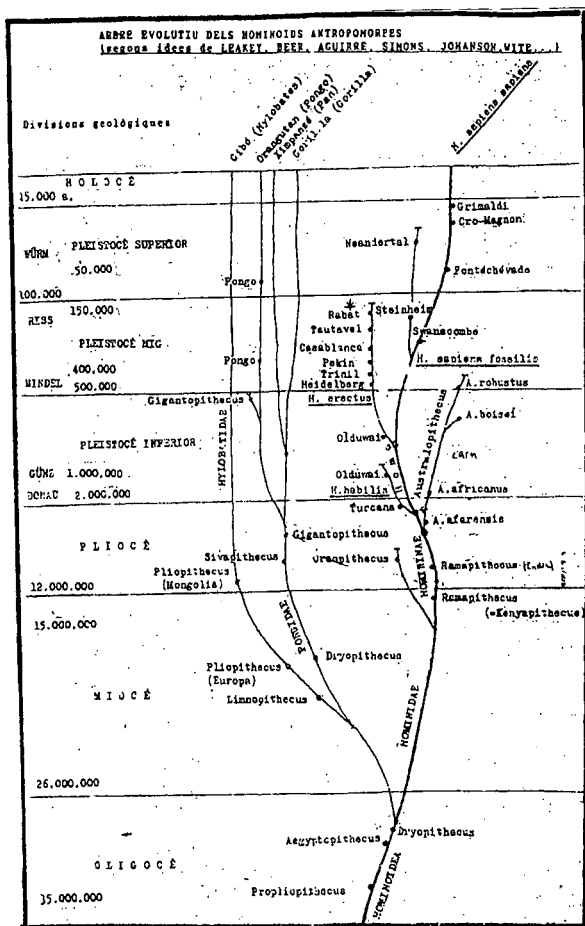
- Des de la biologia molecular, encarregada d'estudiar el rellotge molecular, s'afirma, en principi, que les diferències de les proteïnes

³¹ L'any 1955, el bioquímic espanyol Severo Ochoa va aconseguir de sintetitzar l'ARN (ÀCID RIBONUCLEIC), la molècula que fa possible la transformació genètica de l'ADN en proteïnes.

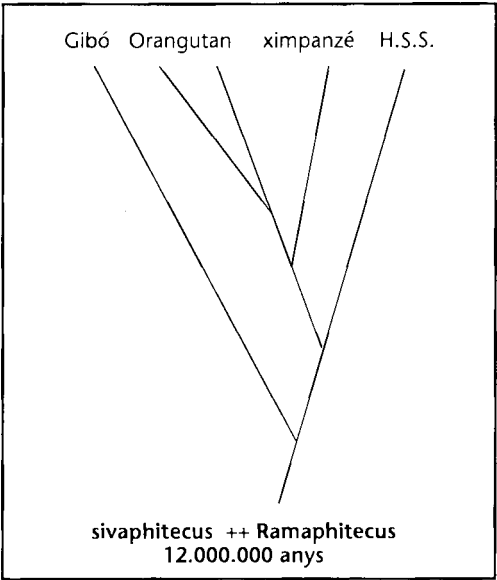
L'any 1972, Paul Berg aconsegueix la primera molècula recombinant, obtinguda a través del tall i la unió posterior de dos fragments de l'ADN de dos organismes distints, un d'un virus i altre d'un bacteri...

³² Richard E. Leakey. (1985). *La formación de la humanidad*. Biblioteca de divulgación científica. Ediciones Orbis S.A. Barcelona

entre l'home sapiens sapiens i el ximpanzé ens indicarien que la bifurcació entre les dues espècies no es va poder produir abans de 3.000.000 d'anys. Aquesta nova ciència (apareix a meitat del segle XX) neix amb l'arrogància basada en la força dels seus inicis parapetada per la visió positivista i neopositivista que provocaran un científisme a Occident. Des d'aquesta posició, no van tardar a desqualificar la paleoantropologia per contenir, segons ells, prejudicis antropocèntrics (humanistes). Ara, uns anys més tard, ha perdut una mica la seva força i ja és capaç de reconèixer que el "rellotge

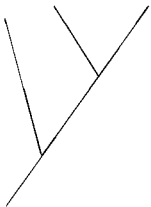

1r consens de la paleoantropologia

2n consens de la paleoantropologia

1. Posicions biologia molecular

La bifurcació que donaria pas al ximpanzé, i goril·les, estaria situada primer fa 3.000.000 d'anys (primeres previsions segons el rellotge molecular) i continuament revisada a la baixa, actualment es parla de 7.000.000 d'anys (es reconeix que el rellotge molecular falla).

molecular" té errors i que la datació més correcta de la bifurcació seria cap als 7.000.000 d'anys³⁵.

El debat entre uns i altres va ser impossible des de l'arrogància de la biologia molecular dels primers moments. Ells creien que només eren ciència (ja que només ells complien amb els requisits del neopositivisme per ser ciència), per tant, els altres, la paleoantropologia, quedava desacreditada des del primer moment. A part de tot això, hi havia un altre tema de fons que, segons els biòlegs moleculars, seria el dels prejudicis antropocèntrics. La paleoantropologia atrapada en l'humanisme voldria que la separació entre els animals i l'home fos una cosa al més llunyana possible, per així reforçar les diferències entre uns i altres i sostenir que les diferències són qualitatives. És a dir, l'aparició de la consciència tindria lloc per un salt qualitatiu.

Pel que fa als biòlegs moleculars, acusats d'estar atrapats en el científisme pels paleoantropòlegs, proposen un salt quantitatiu i, per tant, estan interessats a reduir distàncies. Això suposaria acostar-nos als animals i validaria la seva idea que l'home és pur instint. La consciència seria una evolució de la matèria-vida per acabar amb la vida conscient i això s'explicaria com un procés quantitatiu (mesurable i evolutivament més complicat cada cop)³⁶.

Avui, a l'entrada del nou mil·lenni, les dues posicions reprenen el tema des del reconeixement de les seves limitacions. Des dels dos paradigmes interpretatius de la realitat s'intenten de comparar les noves dades que cada un d'ells va aportant per anar-les contrastant.

Hem plantejat el tema de la bifurcació (on se separen les grans branques que donaran posteriorment *homo sapiens sapiens* i ximpanzés, orangutans i goril·les). El tema a plantejar ara és el de l'AUTOCONSCIÈNCIA³⁷. Quan podem dir que ha aparegut la auto-

³⁵ Sobre la qüestió del rellotge molecular, la biologia molecular està variant, darrerament, les dades de referència. Per poder observar això, només, cal anar als articles de divulgació científica, on es data, en el primer (octubre del 1994), sobre 4.500.000 d'anys, en el segon (gener del 2002), sobre 6.000.000 d'anys i en el tercer (gener 2003), sobre 7.000.000 d'anys.

³⁶ Avui sabem que afirmar aquesta qüestió és molt senzill, però el paradigma evolucionista ens exigeix com a mètode la verificació, i això no ha estat possible.

³⁷ Amb el tema de l'aparició de la consciència ens trobem amb la mateixa dificultat que amb el tema de l'aparició de la vida. La resposta dins del paradigma evolucionista és que per evolució la consciència apareix, però, no s'aporten les proves verificadores (tal com exigeix el neopositivisme inicial) que ens permetrien afirmar la qüestió esmentada. Ens trobem, doncs, amb una qüestió de fe (fe en els punts de referència paradigmàtics).

consciència? Segons sigui la nostra concepció de consciència, establirem una datació o una altra, unes consideracions o unes altres³⁸. Sobre aquestes consideracions podrem anar a la realitat (restes fòssils) i intentar de verificar-les.

2.2.1. L'ésser humà, un procés singular dins l'espècie animal³⁹

Des d'una perspectiva sincrònica⁴⁰, podríem definir l'ésser humà com un animal amb ús de raó, és a dir, que té la capacitat de pensar, que es planteja la llibertat, l'eticitat, la religiositat, que vol transformar la realitat... Tot això ho hem de concretar i aclarir una mica més, ja que, moltes vegades, les paraules no serveixen per indicar res, més aviat serveixen per ocultar els problemes que la mateixa realitat manifesta.

També hem de tenir en compte que les darreres investigacions realitzades en aquest segle XX ens han ensenyat que alguns animals tenen certa intel·ligència, certa capacitat per pensar⁴¹, un cert llenguatge, un ordenament normatiu... Per tant, hem de parlar de tot això si volem establir diferències amb els altres animals.

L'autoconsciència és aquella peculiaritat de l'espècie humana que consisteix, per dir-ho d'una manera senzilla, a ser conscient que un és conscient. I en la mesura que l'home es retroba en multitud de dificultats que li fan plantejar la seva inconsciència (manca de consciència), es reafirma en aquest mateix acte el fenomen de l'autoconsciència.

La manera en què l'ésser humà és conscient de la realitat està lligada als seus instruments simbòlics (llenguatge), que li seran aportats per la cosmovisió on es troba incrustat. El llenguatge és portador de cosmovisió i una cosmovisió concreta aporta un llenguatge concret. Però, de fet, tot ésser humà, estigui en una cosmovisió o en una altra, es planteja, a la manera de la seva cosmovisió, els temes clau que fan visible que és un animal conscient. Tot home es planteja la vida, la felicitat, la pau, la realització, la supervivència... i també la mort (com a frustració, fracàs, sofriment, dolor i mort).

³⁸ Avui molts paleoantropòlegs admeten que ha aparegut la consciència (a la manera humana) quan home enterra l'home. L'enterrament comporta el replantejament de moltes qüestions lligades a l'autoconsciència i a la transcendència (la possibilitat d'una altra vida...). El problema és: hi havia consciència abans d'això? I quines serien les seves manifestacions?

³⁹ J.L. Ruiz de la Peña (1983). *Las nuevas antropologías*. Sal Terrae. Santander. P. 107-130

J.L. de la Peña segueix A. Gehlen (1973). *Ensayos de Antropología filosófica*. Santiago de Chile. P. 12 i següents.

⁴⁰ Sincrònica: sense temps concret, atemporal. Una fotografia feta en qualsevol moment del temps.

⁴¹ J.L. Ruiz de la Peña (1983). *Las nuevas antropologías*. Sal Terrae. Santander. P. 107-130. J.L. de la Peña segueix E. Morin. (1981). *El método, la naturaleza de la naturaleza*. Madrid. P. 22 i següents. I aquest fa referència a les conegudes experiències de D. Premack i R.A. Gardner sobre els ximpanzés Sarah i Washae.

Podríem dir, per tant, que l'aparició de la consciència a la manera de ser de l'ésser humà és el tret característic que defineix l'especificitat d'aquest enfrontament de les especificitats dels altres animals.

La definició que farem servir vol ser il·lustrativa en el sentit abans mencionat. Així, doncs, definirem l'home a diferència dels altres animals com⁴²:

- ANIMAL QUE FA EINES QUE FAN EINES
- ANIMAL REGLAT
- ANIMAL SIMBÒLIC EXISTENCIAL

• **Animal que fa eines que fan eines.** Hi ha animals com els ximpanzés, goril·les... que fan eines, és a dir, que utilitzen coses amb un fi (els goril·les poden fer servir branques dels arbres per rascar-se l'esquena). Han fet de la cosa un instrument. L'home, però, és l'únic animal que fa eines que faran eines, des d'una branca fins a construir ordinadors i coets. És un plus humà. Aquesta capacitat que té l'ésser humà, a diferència dels altres animals, la té per la irrupció de la consciència a la manera de ser de l'ésser humà⁴³. Aquest aspecte o capacitat de l'ésser humà de transformar la natura és el que s'ha anomenat a Occident instrument científicotècnic. Una de les preguntes que es poden fer des d'aquest aspecte és: per què aquesta necessitat de l'home de plantejar-se la transformació del món? Una necessitat que porta a ocupar-lo i preocupar-lo tota la seva existència. Què busca, quasi desesperadament, l'home en aquesta transformació-domini del món? No serà calmar les angories que li produeix la seva consciència de la realitat (dominar el dolor, el sofriment, el benestar..., la mort)?

• **Animal reglat.** La biologia parla de societats perfectes. Cada membre d'aquesta neix amb una funció concreta (abelles, formigues...). Hi ha una distinció classista. "Instintivament" cadascú fa el que ha de fer (la formiga soldat sortirà a defensar el formiguer, instintivament, sense pensar si hi deixarà la vida). En canvi, l'ésser humà, tot i fent ell les regles-normes (a diferència dels animals als

⁴¹ J.L. Ruiz de la Peña (1983). *Las nuevas antropologías*. Sal Terrae. Santander. P. 107-130

J.L. de la Peña segueix E. Morin. (1981). *El método, la naturaleza de la naturaleza*. Madrid. P. 22 i següents. I aquest fa referència a les conegudes experiències de D. Premack i R.A. Gardner sobre els ximpanzés Sarah i Washae.

⁴² RAquesta definició no vol fragmentar la concepció de l'ésser humà, sinó que les parts que s'hi contenen volen ser aspectes d'un tot que està en interrelació contínua.

⁴³ L'autoconsciència. Vegeu nota 37.

quals els vénen donades), moltes vegades serà incapaç de complir-les i farà l'impossible per no fer-ho (dificultat de complir-la quan aquesta atempta contra el meu patrimoni, la meua vida...). D'aquí es pot desprendre que l'home, tot i volent una societat perfecta, estarà, sovint, incapacitat per poder-la portar a terme. Per poder respondre per què això és així, cal tornar al tema de la consciència. L'ésser humà és conscient que vol ser feliç.. i que la misèria, el dolor, el sofriment... l'espanta (a causa de la consciència, s'angoixa davant de la realitat total). Construir una societat més justa per a tots els éssers humans exigeix, posem com ens posem, renúncies d'uns vers els altres. I això és el que complica la qüestió.

• **Animal simbòlic-existencial.** Hi ha animals que utilitzen símbols per comunicar-se entre si (les abelles donen voltes sobre les flors quan han localitzat el pol·len per indicar a les altres que ho han fet). Però l'ésser humà, a més de ser simbòlic, és ell qui genera els símbols i a més es lliga a ells existencialment.

L'ésser humà, com que té la capacitat de ser conscient de la realitat, necessita explicar-la i entendre-la. Per aquest motiu, aquest genera uns instruments simbòlics (els nombres, l'abecedari, les banderes...) que li permeten ordenar el món i la realitat (cada cosmovisió a la seva manera) i després poder-la explicar. De tal manera que l'ésser humà queda lligat a la seva manera d'entendre la realitat, l'home, l'existència..., és a dir, que queda lligat a la seva cosmovisió. Aquesta el constitueix i li dona el sentit, els valors... els instruments per poder copsar el que un és. Quedem lligats existencialment, doncs, a la nostra precomprensió cosmovisional. La nostra identitat, el que un és, la manera d'explicar el que un és, la manera d'interpretar i comprendre el que nosaltres som, tot ens ve donat pels instruments que la nostra cosmovisió ha engendrat en nosaltres⁴⁴.

Com que l'ésser humà és simbòlic existencial, queda afectat pel tema dels valors, l'ètica, la llibertat, la transcendència. L'home necessita explicar i viure el tema de la realització, felicitat i el sofriment, el dolor i la mort, en darrer terme.

⁴⁴ Un exemple simple d'això que estem dient serien les banderes. Posem per exemple la de Catalunya. Si una persona pren un tros de drap i el pinta d'un fons de color groc i quatre barres vermelles i una altra li crema, hi haurà un greu problema que pot acabar violentament. La resposta que algú podria donar és: si només és un tros de drap pintat! No, per a alguns, aquest drap és un símbol que conforma la seva identitat. Això val per a tothom, només cal canviar el símbol perquè tots ens sentim afectats per aquesta qüestió.

L'home, doncs, és un animal simbòlic-existencial-ritual. I, mitjançant això, reconeix i exerceix la seva manera de ser i de pensar, és la forma que té d'ordenar l'espai. El seu "plus" és el que el fa confrontar-se amb algú per la "justícia comuna", i recordem que cada cosmovisió haurà ordenat la realitat des dels seus punts de referència, que seran simbòlics-existencials i que acabaran conformant la seva identitat.

3. Problemàtica plantejada. Conclusions

Els macroparadigmes i els seus paradigmes explicats en aquestes dues fases de recerca vers l'origen a Occident ens deixen al descobert els **grans enigmes** que l'home segueix plantejant-se. Aquests són: l'aparició de la matèria i/o energia⁴⁵, l'aparició de la vida⁴⁶, l'aparició de la vida conscient...⁴⁷, per què l'home es posa dret (quan tot sembla indicar que és contranatura)...

Per respondre aquestes qüestions, cada paradigma anirà als seus axiomes de funcionament.

Per als trencaclosques creacionistes, una manera concreta d'entendre Déu i tot l'instrumental platònic-aristotèlic serà la resposta i eix de tota afirmació⁴⁸. Aquest paradigma quedarà fissurat quan des dels seus punts de referència axiomàtics no es puguin resoldre els problemes plantejats.

Per als trencaclosques evolucionistes, on el concepte historicitat que pressuposa un concepte de *canvi* vers una *finalitat*⁴⁹ (evolució) i la introducció del concepte ciència positivista-neopositivista on els conceptes verificació matemàtica, neutralitat i objectivitat, han de ser la resposta i eix de tota afirmació. Aquest paradigma, després de molts intents frustrats de trobar-la via demostració científica neopositivista, s'ha fissurat, també en no poder respondre des dels seus punts de referència axiomàtics als problemes que ell mateix planteja.

Els principals problemes que planteja aquest segon paradigma evolucionista són els següents:

⁴⁵ P. Lain Entralgo (1991). *Cuerpo y alma*. Espasa Calpe S.A. Madrid. P. 33-37

⁴⁶ Vegeu la nota 30

⁴⁷ Vegeu la nota 37

⁴⁸ Vegeu l'apartat 2: La recerca de l'origen en la història d'Occident. 1ª fase o cosmovisió estàtica

⁴⁹ El concepte finalitat ens indica, primer, un caminar vers Déu i tot el que ell implica: la perfecció, la veritat, la justícia... La història ara és un caminar vers això. Evolucionar implica, doncs, un caminar vers tot això. Evidentment és un criteri metafísic.

• No existeix una única teoria evolucionista, n'hi ha diverses que es diferencien en multitud de qüestions:

1. La qüestió finalística. La selecció natural darwinista nega cap finalitat a la selecció que no sigui la dels més adaptats al medi, teoria que contradiria la de Lamarck i Nageli, que afirmen la necessitat d'una força interior que dirigiria l'evolució vers la perfecció. La qüestió finalística, metafísica, està des de l'inici present en el paradigma evolucionista, ja que és un dels punts de referència que el⁵⁰ conformen. Sigui Déu, la perfecció, la humanització, la justícia, la supervivència dels més adaptats o dels més forts... sempre sortirà com a qüestió conflictiva i metafísica.
2. La manera en què s'ha produït l'evolució. Gradual, segons Darwin; per salts o mutacions, segons De Wries. També amb les seves variants com, per exemple, aquelles teories que defensen llargs períodes de temps sense canvis i l'aparició d'una mutació (sobtadament apareix la vida, per exemple) o aquelles que ens parlen de petites i continuades mutacions (primer l'home es posa de peus (petita mutació?) i després apareix la consciència pel desplaçament i pressió cranial del cervell (petita mutació?). Sigui com sigui, cada posició té els seus adeptes i cada un d'ells és fidel defensor del que ell pensa.
3. Les causes que han motivat les mutacions. Els que defensen que l'ambient és el motor que genera les mutacions o els que merament defensen que els canvis es produeixen per qüestions d'errors interns en l'intercanvi genètic i que són aquests canvis els que farien més adaptat el mutant. També aquí podrem trobar els que volen trobar en tota síntesi una teoria més verídica i afirmen que les dues maneres s'interrelacionen. Cap de les postures esmentades pot demostrar res en funció de les seves afirmacions; fins i tot quan totes les mutacions que l'home ha pogut fer i mostrar han estat menys adaptades al medi i, per tant, no han reproduït.
- Les exigències de verificació matemàtica, neutralitat, objectivitat que ens aportava el neopositivisme han quedat frustrades per:
 1. El neopositivisme ha admès que els seus principis bàsics són també postures metafísiques. L'home és un animal metafísic i, per tant, tots els punts de referència també són metafísics, no es pot demostrar res via observació-matematització. Tota

⁵⁰ Vegeu el capítol 2: La recerca de l'origen en la història d'Occident. 2a fase o cosmovisió dinàmica-evolucionista.

observació ja està contaminada prèviament. La neutralitat, la verificació⁵¹, l'objectivitat queden qüestionades des del concepte paradigma-cosmovisió.

2. Totes les expectatives demostratives introduïdes en aquest paradigma evolucionista queden malmeses en constatar la impossibilitat de demostrar el perquè de les mutacions. En no poder explicar l'aparició de la vida, de la vida conscient... amb teories demostrades s'ha introduït el concepte atzar o necessitat que contradiu tots els punts de referència abans esmentats. Ara el motor explicatiu, la teoria de l'evolució, serà l'atzar o necessitat. Aquests conceptes, com tots els conceptes introduïts pels homes, són tan metafísics com qualsevol altre.
3. La incapacitat de poder predir (objectiu de les ciències neopositives). Els resultats de les mutacions són a posteriori; una vegada s'ha produït aquesta, es començarà a argumentar sobre ella⁵².

Doncs, bé, si en la recerca del **com** (com han succeït les coses) veiem les dificultats que tenim per trobar la veritat, i aquesta radica en la qüestió metafísica; ens trobem, per l'altre costat, amb el fet de trobar un **sentit** a les coses, que és el que ens portarà al tema de la felicitat (si estàs satisfet, content, feliç, satisfet personalment... si té sentit...), a l'igual amb les preguntes per l'origen: quin sentit té la vida?, la meua vida? per què sóc aquí?...

Les dues qüestions estan intrínsecament lligades, no es pot donar una sense l'altra, ja que és l'ésser humà qui les fa (per cobrir les seves necessitats com a ésser humà). El que passa és que avui i a causa de tota la influència del positivisme i neopositivisme hem entrat en un estat de confusió vers el tema. Ens diran que metodològicament s'ha de separar, però, una vegada feta aquesta separació, menystindran el tema del sentit, perquè no és científic!

El gran problema que ens trobem en l'actualitat és que s'estan absolutitzant els instruments, les eines que l'ésser humà ha creat per arribar a la veritat (teologies, filosofies, ciències...). Això ha provocat que ell mateix quedi supeditat a l'instrument creat per ell (això s'aguditza quan, en el segle XX, l'ésser humà s'estudia des de les ciències: es provoca la seva cosificació). Per exemple, un físic afirma que la realitat es pot explicar totalment des de la física eins-

⁵¹ Popper ens parlarà del concepte falsació.

⁵² M. Ruse (1973). *La filosofía de la biología*. Alianza universal. Madrid.

teniana (no newtoniana ni les quàntiques) i, per tant, s'adscriu als axiomes einstenians que són els únics veritables. I a partir d'aquí, estudiarà l'home, com si aquest pogués ser reduït a una sola realitat entesa d'una manera concreta. Això provoca la reducció del subjecte a l'objecte i, per tant, la desaparició del concepte persona (llibertat, igualtat, justícia, dignitat...). Hem arribat a un punt màxim de deshumanització. L'home ha deixat de ser el centre de les coses, ara tota la realitat gira entorn a la informàtica, a la teoria einsteniana... La solució al problema radica en el següent: el que s'ha d'absolutitzar és l'ésser humà que és el qui va construint la realitat, i aquest no es pot supeditar-esclavitzar per cap instrument recercat per ell.

La pregunta des del paradigma evolucionista és la següent: El progrés tecnològic va acompanyat d'un progrés humà? Podem intervenir genèticament per "millorar" l'espècie humana? Han progressat més, com a homes, aquells individus supervivents nats o aquelles persones que s'han sentit commogudes pels altres i s'han plantejat una supervivència comuna? Podem respondre aquesta pregunta només des de la genètica o ens caldrà també l'ètica? Acceptarem les resolucions ètiques o les veurem com un impediment per progressar? Què entenem per progrés? I, tanmateix, la pregunta per excel·lència continua sent la mateixa de sempre: què entenem per home i quin sentit té la seva existència?

Abstract

The article's main goal is how Western countries have conducted research upon existence. All that, from an anthropological and philosophical point of view. Sciences and other disciplines such as Theology, Critical Philosophy of Science, Paleonthropology and what are called Neopositive Sciences, for instance Molecular Biology and various Physics (Newtonian, Einstein & Quantico) will be used.